

Relationship between defense mechanisms styles and self-concept among University Students: Structural Equation Modeling

Sayed Ali Kazemi Rezaei¹, Mahnaz Shahgholian², Seyed Vali Kazemi Rezaie³, Ensie Karbalaei Esmacil⁴

1. Department of clinical psychology, Kharazmi University

2. (Corresponding author). Department of psychology, Faculty of Psychology and education, Kharazmi University

3. Ph.D. student of psychology, Islamic Azad University, Kermanshah branch

4. M.A student of consultation and guidance, Islamic Azad University, Science and Research branch, Tehran.

citation: Kazemi Rezaei S A, Shahgholian M, Kazemi Rezaie S V, Karbalaei Esmacil E. Relationship between defense mechanisms styles and self-concept among University Students: Structural Equation Modeling. Journal of Research in Psychological Health. 2018; 12 (1) :66-76. [Persian]

Highlights

- The immature and neurotic defense mechanisms have a positive relationship with all aspects of self-concept.
- The mature defense mechanism styles have a significant relationship with social self-concept and defect self-concept

Abstract

The purpose of this study was to investigate the structural equation model between defense styles and self-image in university students. Among the students who studied at the Kharazmi University 154 students were randomly selected and information from the defense style questionnaire and the Beck Self Concept Test were analyzed. The conceptual model of research was fitted with data. The size of the absolute (0.76), relative (0.89), external (0.87) and internal (0.91) indexes showed the fitness of the presented model. The path coefficients indicated that neurotic and immature mechanisms are related to different dimensions of self-concept. All of the studied paths, except for the path of mature defense mechanisms in three domains of self-concept (mental, physical and occupational), are significant. Also, the positive and significant correlation between the immature and neurotic defense mechanisms with self-concept determined. The results of this study emphasize the importance of the relationship between defenders with self-concept.

Keywords: Defense mechanism, Self- concept, College students.

رابطه مکانیزم‌های دفاعی و تصور از خود در دانشجویان: مدل سازی معادلات ساختاری

سید علی کاظمی رضایی^۱، مهناز شاهقلیان^۲، سید ولی کاظمی رضایی^۳، انسیه کربلایی اسمعیل^۴
تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۶/۳۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۳/۱۶

یافته‌های اصلی

- مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته و روان آزرده با تمامی جنبه‌های خود پنداره ارتباط مثبت دارند.
- مکانیزم‌های دفاعی رشد یافته با خودپنداره اجتماعی و خودپنداره عیب و نقص ارتباط معنادار دارد.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مدل معادلات ساختاری میان مکانیزم‌های دفاعی و تصور از خود در دانشجویان بود. تعداد ۱۵۴ دانشجوی شاغل به تحصیل در دانشگاه خوارزمیه شیوه تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب و اطلاعات حاصل از پرسشنامه سبک‌های دفاعی و آزمون تصور از خود بکدر مورد آنها تجزیه و تحلیل شد. مدل مفهومی پژوهش با داده‌ها برازش داشت. اندازه شاخص‌های مطلق (۰/۷۶)، نسبی (۰/۸۹)، بیرونی (۰/۸۷) و درونی (۰/۹۱)، برازندگی کیفیت مدل ارائه شده را نشان دادند. ضرایب مسیر نشان دادند مکانیزم‌های دفاعی روان‌رنجور و رشد نیافته با ابعاد مختلف خودپنداره ارتباط دارند. کلیه مسیرهای مورد بررسی به جز مسیر مکانیسم دفاعی رشد یافته به سه حیطه از تصور از خود (ذهنی، جسمی و شغلی) معنادار هستند. همچنین ارتباط مثبت و معنادار مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته و روان‌رنجور با خودپنداره تبیین شد. نتایج مطالعه حاضر بر اهمیت رابطه دفاع‌ها که در مدیریت عواطف نقش دارند، در شکل‌گیری تصور از خود تأکید دارد.

واژه‌های کلیدی: مکانیسم‌های دفاعی، خودپنداره، دانشجویان

۱. کارشناس ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

۲. (نویسنده مسئول)، گروه روانشناسی، دانشگاه خوارزمی mshahgholian@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمانشاه

۴. کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

مقدمه

بررسی مفهوم مکانیزم‌های دفاعی^۱ در روانشناسی با نخستین مقالات فروید در سال ۱۹۳۶ آغاز شد. وی مکانیزم‌های دفاعی را به عنوان عملیات ذهنی که افکار و احساسات دردناک را از حوزه آگاهی دور نگه می‌دارند، توصیف کرد. روان تحلیل‌گری معاصر مکانیزم‌های دفاعی را بخشی از الگوی ارتباطی و رشد بهنجار می‌داند که از ایگو محافظت می‌کنند و در سازش یافتگی فرد نقش دارند (۱). از این رو شناخت و دسترسی به مکانیزم‌های دفاعی به عنوان یکی از سازه‌های بنیادین شخصیت که افکار و رفتار را جاری می‌سازند، ضروری به نظر می‌رسد (۲). علیرغم محوریت دفاع‌ها در نظریه‌های روان‌پویشی، پژوهش‌های تجربی در مورد این موضوع، رشد آهسته‌ای داشته‌اند. اکثر پژوهش‌ها روی میزان فراگیر بودن یک حالت دفاعی یا استفاده از یک نوع دفاع خاص بوده و این با نظر فروید که معتقد بود کاربرد دفاع یک عنصر تعیین کننده برای فهم میزان سازگاری و آسیب‌شناسی است، مغایرت دارد (۳).

مکانیزم‌های دفاعی، فرآیندهای روان‌شناختی ناخودآگاهی هستند که با کاستن تأثیر هیجان‌ناخوشایند و به حداکثر رساندن هیجان‌ناخوشایند، از افراد در برابر اضطراب و خطرات درونی و بیرونی محافظت می‌کنند (۴). پژوهشگران بر این نکته تأکید کرده‌اند که با دید بین مکانیزم‌های دفاعی و سبک‌های مقابله آتمایز قائل شد. راهبردهای مقابله نیازمند آگاهی کامل و تصمیم‌گیری برای مدیریت و حل موقعیت مشکل‌آفرین هستند؛ درحالی‌که مکانیزم‌های دفاعی ناهشیارانه روی می‌دهند و فقط می‌توانند با حالت هیجانی درونی تداخل کنند و تحریفی از واقعیت به وجود آورند. علاوه بر این، راهبردهای مقابله وابسته به موقعیت، ولی مکانیزم‌های دفاعی انعکاس دهنده خصوصیات نسبتاً پایدار افراد هستند (۵).

دفاع‌ها را به سبک‌های رشد نیافته^۲، روان رنجور^۳ و رنجور^۴ و رشد یافته^۵ تقسیم کرده‌اند (۲). دفاع رشد نیافته دفاعی واپس رونده محسوب می‌شود. دفاع‌های روان رنجور^۶ و رنجور^۷ نیز به مؤلفه‌های وسواسی و سرکوب‌گر

تقسیم می‌شوند. مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته و روان رنجور، شیوه‌های مواجهه غیرانطباقی و ناکارآمد می‌باشند. مکانیزم‌های دفاعی رشد یافته به منزله شیوه‌های مواجهه انطباقی، بهنجار و کارآمد محسوب می‌شوند. هر سبک دفاعی شامل مکانیزم‌های دفاعی ویژه‌ای می‌شود. مشخص شده است که در افراد مبتلا به اختلال‌های روانی، سبک دفاعی اغلب رشد نیافته و غیرانطباقی و در جمعیت غیر بالینی سبک دفاعی به مراتب رشد یافته‌تر است (۶). آنچه که در اکثر تحقیقات مربوط به دفاع‌های روانی از جام می‌شود، در درجه اول بررسی سبک دفاعی و در درجه دوم مکانیزم‌های دفاعی برجسته‌ای است که افراد از آنها استفاده می‌کنند. مکانیزم‌های دفاعی با توجه به نقشی که در محافظت در مقابل اضطراب دارند و به دلیل این که جزء راهبردهای دفاع هیجان مدار تعریف می‌شوند، برای فهم بسیاری از نظریه‌های شخصیت ضروری هستند. شواهد حاکی از آن است که دفاع‌ها راه منحصر به فردی برای توصیف و فهم شخصیت ارائه می‌دهند (۷). از این رو در فهم شخصیت و حتی در شناخت عمیق بسیاری از اختلالات شخصیت توجه به مکانیزم‌های دفاعی از ضروریات است.

بسیاری از پژوهشگران معتقدند که در بسیاری از افراد، افراط و تفریط در مکانیزم‌های دفاعی، خود عاملی آسیب رسان در خودپنداره می‌باشد. دفاع‌ها به عنوان مکانیزم‌های روان‌شناختی به منظور مدیریت عواطف ناتوان کننده و مسئول محافظت از من در مواجهه با اضطراب مفهوم‌پردازی شده‌اند. عواطف از جمله عوامل دخیل در شکل‌گیری خودپنداره هستند (۸). در واقع مفهوم خود و خودپنداره از موضوعات مهم و اساسی در دانش روان‌شناسی و یکی از جنبه‌های مهم شخصیت هر فرد است که به عنوان یک سازه شناختی و به شکل درک شخص از شخصیت خودش تعریف می‌گردد. فروید مطرح کرد که خودپنداره در نظام اولیه روانی فرد ایجاد می‌شود (۹، ۱۰). خودپنداره به عنوان ادراک شخص از شخصیت خود دانسته می‌شود و ماهیت

4. Neurotic
5. Mature
6. Self - concept

1. Defense mechanisms
2. Coping styles
3. Immature

که به سطوح اجتماعی، عاطفی و جسمی قابل تقسیم هستند (۱۶). یک خودپنداره را یک طرحواره شناختی می‌داند که در نتیجه تجربیات شخص در محیط و ارتباطش با دیگران شکل می‌گیرد. درک فرد از خود یا مفهوم خویش، ممکن است از منفی تا مثبت در نوسان باشد که نوع منفی آن می‌تواند زمینه آسیب‌پذیری را فراهم آورد (۳۱).

پژوهش‌ها نشان داده‌اند خودپنداره منفی و یا حتی خودپنداره بالای شکننده با جنبه‌های روانشناختی مانند افسردگی (۱۷)، سطوح بالای خشم و خصومت (۱۸)، افکار خودکشی (۱۹) و سطوح پایین سازگاری روانشناختی (۲۰) ارتباط دارد. علیرغم پژوهش‌هایی که به رابطه خودپنداره و مشکلات روانشناختی پرداخته‌اند، بررسی رابطه میان مکانیزم‌های دفاعی به عنوان "فرآیندهای روانشناختی اتوماتیک‌وار که محافظت از فرد در برابر اضطراب، آگاهی از خطرات داخلی و خارجی یا عوامل استرس‌زا را بر عهده دارند" و تصویر فرد از خود همچنان در فهرست الویت‌های پژوهشی محققان شاخه‌های متعدد روانشناسی است (۲۱).

ورود به دانشگاه مقطعی حساسی در زندگی جوانان است. اغلب قرار گرفتن در شرایط خاص از جمله وارد شدن به جامعه‌ای بزرگتر، محیط آموزشی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت، مشکلات اقتصادی و به طور کلی تغییرات زیاد در زندگی فردی و اجتماعی با فشار و نگرانی توأم است و عملکرد و بازدهی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اگر چه در پژوهش‌های اخیر نقش مثبت و منفی مکانیزم‌های دفاعی در شناخت بس‌یاری از فرآیندهای روانی در جمعیت‌های عمومی، همچنین در شناخت ریشه بسیاری از اختلالات روان‌شناختی از جمله اضطراب و شخصیت‌مورد تأیید قرار گرفته است (۲۲، ۲۳، ۲۴)، با توجه به اثر تعدیل‌کننده و یا حتی مخربی که مکانیزم‌های دفاعی به صورت غیرمستقیم بر روی خودپنداره دانشجویان دارند، شناخت مکانیزم‌های دفاعی و به تبع آن تعدیل خودپنداره، در بهداشت روانی دانشجویان نقش به‌سزایی دارد. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی روابط چندگانه مکانیزم‌های دفاعی و ابعاد مختلف خودپنداره (تصور از خود) در دانشجویان شکل گرفت.

روش

خودپنداره "شناخت افراد از صفاتی که دارا هستند و نیز نظر افراد درباره شخصیت خودشان"، تعریف می‌گردد (۱۱). خودپنداره یا تصور از خود در زندگی روزمره انسان نقش مهمی ایفا می‌کند و در سرنوشت او تأثیر بسزایی دارد. رفتاری که هر فرد در موقعیت‌های مختلف از خود نشان می‌دهد، به طور مستقیم تحت تأثیر تصور و پنداری است که وی از کل وجود خود دارد. اگر فرد به کل وجود خود اعم از ویژگی‌های ظاهری و توانایی‌های ذهنی و جسمی، تصور منفی داشته باشد، این برداشت منفی در مجموعه اعمال و رفتارش منعکس و موجب می‌شود وی در تعامل با دیگران یا در رویارویی با موقعیت‌های محروم‌کننده، نتواند سازگاری لازم را نشان دهد. مجموعه عقاید، تصورات و احساساتی که هر فرد در مورد خود دارد یکی از جنبه‌های مهم رشد اجتماعی است که به تدریج از طریق تجارب اجتماعی و ارتباط با دیگر افراد جامعه بدست می‌آید (۱۲). هر تجربه‌ای که به شکل گرفتن خودپنداره کمک کند، منبع فرهنگی- اجتماعی مشخصی دارد. بنابراین خودپنداره بر اثر رابطه شخص با محیط پیوسته قابل تغییر است و عملکرد فرد را در موقعیت‌های مختلف تعیین می‌کند (۱۳). دو نوع خودپنداره بالا معرفی شده است. خودپنداره بالای ایمن^۱ و خودپنداره بالای شکننده^۲ خودپنداره بالای ایمن نگرش مثبت نسبت به خود را بازتاب می‌دهد، واقع بینانه است و در برابر تهدید مقاوم می‌باشد. این افراد قادر به تشخیص نقاط ضعف خود بدون احساس تهدید‌کنندگی آنها هستند. در مقابل، خودپنداره بالای شکننده به احساسات خود ارزشمندی اشاره دارد که نیازمند تأیید هستند. این نوع تصور از خود ناشی از وقایع است و به طور مداوم در معرض چالش و خطر قرار دارد (۱۴).

خودپنداره مثبت و احساس خود ارزشمندی رابطه مستقیمی با ابتکار، خلاقیت و سلامت روانی و برخورداری از خودپنداره منفی رابطه معکوسی بهداشت روانی فرد دارد (۱۵). بر اساس یک مدل نظری، خودپنداره یک سازه چند بعدی است و از یک منظر می‌توان آن را به دو سطح تحصیلی و غیرتحصیلی تقسیم کرد. خودپنداره تحصیلی یا علمی به خودپنداره در زمینه‌های درسی مانند ریاضی و زبان خارجه مربوط می‌شود. خودپنداره غیرتحصیلی مجموعه‌ای از صفات، توانایی‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌هایی است

الف) طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. در این روش به منظور اعتبارسنجی ارزش محتوایی هر یک از شاخص‌ها در اندازه‌گیری مفاهیم مطرح شده، اعتبار مدل طراحی شده مورد تحلیل قرار می‌گیرد. یک مدل کامل معادلات ساختاری آمیزه‌ای از نمودار مسیر و تحلیل عاملیت تأییدی است. در پژوهش‌هایی که هدف، آزمون مدل خاصی از رابطه بین متغیرها می‌باشد، از این روش استفاده می‌شود.

جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل در دانشگاه خوارزمی (کرج) در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ می‌باشد. برای استفاده از روش معادلات ساختاری حداقل حجم نمونه ۱۰۰ نفر مطلوب در نظر گرفته می‌شود (۲۵). پیشنهاد می‌شود در مطالعاتی که از معادلات ساختاری استفاده می‌کنند، نسبت حجم نمونه برای هر پارامتر اندازه‌گیری شده، حداقل ۵ نفر باشد. نسبت ۱۰ به ۱ مناسب‌تر و نسبت ۲۰ به ۱ مطلوب قلمداد می‌شود (۲۶). بر این اساس در پژوهش حاضر با توجه به تعداد ۸ پارامتر اندازه‌گیری شده، حداقل ۸۰ نفر نمونه برای دستیابی به نتایج قابل قبول کفایت می‌کند.

در این پژوهش تعداد ۲۰۰ پرسش‌نامه در میان دانشجویان به شیوه تصادفی چندمرحله‌ای پخش شد که تعداد ۱۵۴ پرسش‌نامه تکمیل شده با توجه به ملاک‌های ورود، در نظر گرفته شد. ملاک‌های ورود به نمونه شامل عدم ابتلاء به اختلال‌های روانشناختی در حد بالینی مانند اضطراب، وسواس، افسردگی (۲۱)؛ عدم سوء مصرف مواد یا هر گونه دارو (۲۱)؛ عدم مشکلات جسمانی مانند انواع معلولیت‌ها؛ عدم مشکلات پزشکی مانند چاقی یا لاغری مفرط (۲۷)؛ عدم مشکلات تحصیلی مانند مشروطی و داشتن معدل تحصیلی قابل قبول (معدل ۱۷ یا بالاتر) بود. تمام معیارهای ورود با استفاده از یک پرسش‌نامه جمعیت‌شناختی سنجیده می‌شد.

ب) ابزارها

۱) پرسشنامه سبک‌های دفاعی (DSQ-40): این

پرسشنامه توسط اندروز، سینگ و بوند^۶ ساخته شده و یک ابزار ۴۰ سؤالی است که ۲۰ سبک دفاعی را در سه سطح رشد یافته (سؤال‌های ۲، ۳، ۵، ۷، ۲۱، ۲۴، ۲۹ و ۳۵)، روان‌آزرده یا روان‌رنجور (سؤال‌های ۱، ۶، ۱۱، ۱۷، ۲۸، ۳۳، ۳۴ و ۴۰) و رشد نیافته (سایر سؤال‌ها) در مقیاس ۹ درجه‌ای لیکرت از کاملاً موافقم (نمره ۹) تا کاملاً مخالفم (نمره ۱) مورد ارزیابی قرار می‌دهد. آلفای کرونباخ هر یک از سبک‌های دفاعی رضایت بخش و به ترتیب ۰/۷۳، ۰/۷۱ و ۰/۶۸ توصیف شده است (۲۸). این پرسشنامه در ایران هنجاریابی شد که روایی محتوایی، روایی همزمان و روایی سازه پرسشنامه تأیید شد و همچنین ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه در دانشجویان به تفکیک جنسیت برای زنان ۰/۶۴ و مردان ۰/۶۶ بدست آمد (۲۹).

۲) آزمون تصور از خود بک (BSCT): این آزمون

توسط بک، استر، براون و ایستاین^۷ (۳۰) و بر اساس نظریه شناختی بک تهیه شده و دارای ۲۵ سؤال است. بر اساس تحقیقات این مقیاس ۵ جنبه از ویژگی‌ها را اندازه‌گیری می‌کند که عبارتند از: توانایی ذهنی^۵، کارآمدی شغلی^۶، جذابیت جسمانی^۷، مهارت‌های اجتماعی^۸ و عیب‌ها/حسن‌ها^۹ (۳۱). در این آزمون از پاسخ دهنده خواسته می‌شود در ۵ جنبه مطرح شده، خود را با دیگرانی که می‌شناسد، و نه با استانداردهای نامشخص، مقایسه کند. ماده‌های آزمون نیز در مقیاس لیکرت از ۱ تا ۵ و از پایین به بالا یا از بالا به پایین بسته به بار ارزشی خودپنداره نمره‌گذاری می‌شوند. نمره بالاتر نشان دهنده خودپنداره مثبت‌تر می‌باشد. برای این آزمون ضریب اعتبار ۰/۸۸ و ۰/۶۵ را با استفاده از روش آزمون-آزمون مجدد به ترتیب پس از یک هفته و سه ماه فاصله زمانی گزارش داده‌اند. همچنین ضریب همسانی درونی برای این مقیاس ۰/۸۰ گزارش شده است. روایی این پرسشنامه در مقایسه با پرسشنامه عزت نفس روزنبرگ ۰/۵۵ گزارش شده است. علاوه بر آن اعتبار این پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای مردان افسرده ۰/۸۰، زنان افسرده ۰/۷۶، مردان مضطرب ۰/۷۸ و زنان مضطرب ۰/۷۸ گزارش شده است (۳۰). در ایران اعتبار این پرسشنامه

6. Work efficacy
7. Physical attractiveness
8. Social skills
9. Virtues/Vices

1. Defense Styles Questionnaire
2. Andrews, Singh & Bond
3. Beck Self Concept Test
4. Beck, Steer, Brown & Epstein
5. Intellectual ability

با استفاده از روش دو نیمه کردن و آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۶۵ و ۰/۶۸ گزارش شده است (۳۲).

یافته‌ها

اطلاعات جمعیت شناختی مربوط به نمونه آماری پژوهش حاضر نشان داد که میانگین سنی افراد نمونه با دامنه سنی ۱۸ تا ۳۰ سال ۲۳/۲۴ (انحراف استاندارد ۳/۴۴) می‌باشد. ۸۱ نفر از مشارکت کنندگان در این مطالعه را مردان (۵۲/۶ درصد) و ۷۳ نفر را زنان (۴۷/۴ درصد) تشکیل می‌دهند. همچنین ۷۹ نفر از مشارکت کنندگان متأهل (۵۱/۳ درصد) و ۷۵ نفر مجرد (۴۸/۷ درصد) هستند.

برای تحلیل داده های پژوهش از نرم افزار PLS^۱ استفاده شده است. ابتدا پیش فرض های آماری بررسی شد. حداقل مربعات جزئی روشی برای مدل پیش‌بینی سازه و انجام مدل سازی معادلات ساختاری است. زمانی که تعداد نشانگرهای هر عامل زیاد و بین آنها هم راستایی چندگانه وجود داشته باشد، این رویکرد گزینه اول برای برآورد مدل محسوب می‌شود. در طراحی مدل ساختاری پژوهش حاضر از این رویکرد جهت برآورد بارهای عاملی و ضرایب مسیر استفاده شد. در این پژوهش موارد مورد اندازه‌گیری متغیرها در مقیاس لیکرت تعریف شده‌اند و به دلیل عدم نرمال بودن آنها، روش حداقل مربعات جزئی نسبت به روش های

کووار یانس محور بهتر است. در بررسی پیش فرض های آماری، مقادیر $GFI=0/83$ و $AGFI=0/81$ بدست آمد. همچنین مقادیر چولگی و کشیدگی داده‌ها در فاصله ۲+ تا ۲- بود. بررسی نمودار پراکندگی، خطی بودن داده‌ها را نشان داد. مقدار ترنس کوچکتز از ۰/۱ و VIF بیشتر از ۱۰ بدست آمد.

مدل معادلات ساختاری به دو فاز کلی تحلیل عاملی تأییدی و تحلیل مسیر تقسیم می‌شود. در قسمت اندازه‌گیری، ارتباط نشانگرها یا همان سؤالات پرسشنامه با سازه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد و در قسمت ساختاری ارتباط عامل‌های مورد بررسی با یکدیگر جهت آزمون فرضیات مورد توجه هستند.

الف) ارزش یابی مدل اندازه‌گیری (اعتبار یابی ابزار پژوهش)

پایایی یکی از ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری است. پایایی نشان می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان تا چه حد نتایج یکسانی بدست می‌دهد. دامنه قابلیت اعتماد از صفر (عدم ارتباط) تا ۱ (ارتباط کامل) می‌باشد. در این پژوهش از سه روش آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (CR) و میانگین واریانس استفاده شد.

جدول ۱. ضرایب آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (CR) و میانگین واریانس پرسشنامه‌های پژوهش

میانگین واریانس	پایایی ترکیبی	انحراف استاندارد	میانگین	آلفای کرونباخ	تعداد سؤالات	مؤلفه
۰/۶۴	۰/۷۲	۹/۱۷	۴۱/۰۷	۰/۶۳	۸	مکانیسم دفاعی رشدیافته
۰/۶۹	۰/۷۵	۹/۳۳	۳۹/۴۲	۰/۶۶	۸	مکانیسم دفاعی روان آزرده
۰/۸۴	۰/۹۱	۲۲/۷۲	۱۱۲/۹۶	۰/۸۰	۲۴	مکانیسم دفاعی رشدنیافته
۰/۸۵	۰/۹۶	۴/۸۴	۱۵/۹۰	۰/۸۷	۷	خودپنداره ذهنی
۰/۸۵	۰/۹۶	۴/۱۰	۱۳/۱۱	۰/۸۷	۵	خودپنداره جسمی
۰/۷۷	۰/۸۵	۳/۹۸	۱۳/۲۰	۰/۷۷	۵	خودپنداره اجتماعی
۰/۷۱	۰/۷۸	۴/۳۸	۱۳/۳۷	۰/۶۷	۵	خودپنداره عیب و فضیلت
۰/۸۲	۰/۹۰	۲/۴۰	۷/۸۱	۰/۷۹	۳	خودپنداره شغلی

می‌رود. این ضرایب نشان می‌دهند که چه حد برداشت پاسخگویان به سؤالات یکسان بوده است. در ضریب کرونباخ، پایایی ۰/۴۵ را کم، ۰/۷۵ را متوسط و قابل قبول و ضریب ۰/۹۵ را زیاد می‌دانند (۲۶).

همانگونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، ضرایب پایایی ترکیبی و میانگین واریانس مؤلفه‌های پژوهش حاضر بیانگر اعتبار مناسب این ابزارها می‌باشند. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرش‌ها و عقاید به کار

1. Partial least squares

۰/۶۴ تا ۰/۸۵ است که اعتبار همگرایی بالایی را نشان می‌دهد. بنابراین با توجه به ضرایب آلفای کرونباخ، میانگین واریانس و پایایی ترکیبی فوق، می‌توان گفت که پرسشنامه‌های مورد استفاده در این پژوهش از پایایی مناسبی برخوردار هستند.

ب) ارزیابی مدل اندازه‌گیری

روش برآورد در PLS ناپارامتری است، از این رو شاخص‌های بدست آمده در PLS همگی کیفیت برازش را نشان می‌دهند؛ به این معنی که این شاخص‌ها، عددی بین ۰ تا ۱ می‌باشند و هر چه مقدار آنها به ۱ نزدیکتر باشد، نشان دهنده برازش بهتر مدل می‌باشد. این شاخص‌ها به ترتیب مطلق و نسبی (معیاری برای نزدیک بودن مقادیر برآورد شده متغیر وابسته از طریق مدل برازش شده نسبت به داده‌های اصلی) و همچنین مدل بیرونی (اندازه‌گیری متغیرها از طریق تحلیل عاملی و روابی سازه‌ها) و مدل درونی (برازش مدل ساختاری) نامیده می‌شوند. همانطور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود همگی شاخص‌ها نمایانگر برازندگی کیفیت مدل می‌باشند.

در مدل معادلات ساختاری علاوه بر روابی سازه که برای بررسی اهمیت نشانگرهای انتخاب شده برای اندازه‌گیری سازه‌ها به کار می‌رود، روابی تشخیصی نیز مورد نظر است؛ به این معنا که نشانگرهای هر سازه در نهایت تفکیک مناسبی را به لحاظ اندازه‌گیری نسبت به سازه‌های دیگر مدل فراهم آورند. به عبارت ساده‌تر هر نشانگر فقط سازه خود را اندازه‌گیری کند و ترکیب آنها به گونه‌ای باشد که تمام سازه‌ها به خوبی از یکدیگر تفکیک شوند. در پژوهش حاضر ابتدا با کمک شاخص میانگین واریانس استخراج شده مشخص شد که تمام سازه‌های مورد مطالعه دارای میانگین واریانس استخراج شده (AVE)، بالاتر از ۰/۵۰ هستند، در نتیجه برای سنجش بهتر پایایی در روش PLS، هر دوی این معیارها به کار برده می‌شوند. در صورتی که مقدار پایایی ترکیبی برای هر سازه بالای ۰/۷۰ شود، نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل اندازه‌گیری دارد. پایایی مرکب بالاتر از ۰/۸۰ همراه با میانگین واریانس حداقل ۰/۵۰ دو شرط لازم برای اعتبار همگرا و همبستگی یک سازه می‌باشند (۳۳). همانطور که در جدول ۱ نشان داده شده است، پایایی برای همه سازه‌ها بین ۰/۷۲ تا ۰/۹۶ و میانگین واریانس بین

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل

مقدار	شاخص
۰/۷۶	مطلق
۰/۸۹	نسبی
۰/۹۱	درونی
۰/۸۷	بیرونی

مسیر یا همان بتا باید معناداری مقدار t-value برای هر ضریب مسیر مورد توجه قرار گیرد، از همین رو از روش از سرگیری^۱ استفاده شد که برای این منظور از سرگیری، در حالت ۵۰۰ نمونه شبیه سازی شد که نتایج نشان می‌دهد در معنادار بودن یا معنادار نبودن پارامتر تغییری ایجاد نشده و نتایج از اعتبار محکمی برخوردار هستند. همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود کلیه مسیرهای مورد بررسی به جز مسیر مکانیسم‌های دفاعی رشد یافته به سه حیطة از تصور از خود (ذهنی، جسمی و شغلی) معنادار هستند.

در قالب مدل معادلات ساختاری فرضیات مورد بررسی قرار گرفتند. جدول ۳ نتایج بررسی فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. آزمون هر فرضیه از طریق بررسی علامت، اندازه و معناداری آماری ضریب مسیر (بتا) بین هر متغیر مکنون با متغیر وابسته مشخص می‌شود. هر اندازه این ضریب مسیر بالاتر باشد تأثیر پیش‌بینی کننده متغیر مکنون نسبت به متغیر وابسته بیشتر خواهد بود. با در نظر گرفتن نتایج بررسی روابط بین سازه‌های مستقل و وابسته با استفاده از ضریب مربوط می‌توان به بررسی معناداری اثرات بین سازه‌های پژوهشی پرداخت. به منظور بررسی معناداری ضریب

1. Iterative procedure

جدول ۳. نتایج بررسی فرضیه‌های پژوهش همراه با ضرایب مسیر و سطح معناداری

نتیجه	ضریب بتا	فرضیه	مکانیسم دفاعی رشد یافته
رد	۰/۰۰۵	خودپنداره ذهنی	←
رد	۰/۰۲۵	خودپنداره جسمی	←
تایید	۰/۱۱۴*	خودپنداره اجتماعی	←
تایید	۰/۲۰۷*	خودپنداره عیب و فضیلت	←
رد	۰/۰۷۰	خودپنداره شغلی	←
تایید	۰/۲۳۸**	خودپنداره ذهنی	←
تایید	۰/۳۸۰**	خودپنداره جسمی	←
تایید	۰/۲۴۸**	خودپنداره اجتماعی	←
تایید	۰/۲۰۳*	خودپنداره عیب و فضیلت	←
تایید	۰/۲۲۶**	خودپنداره شغلی	←
تایید	۰/۳۵۸**	خودپنداره ذهنی	←
تایید	۰/۱۸۱*	خودپنداره جسمی	←
تایید	۰/۲۶۷**	خودپنداره اجتماعی	←
تایید	۰/۱۹۷**	خودپنداره عیب و فضیلت	←
تایید	۰/۱۸۴*	خودپنداره شغلی	←

* $P \leq 0.05$ ** $P \leq 0.01$

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی روابط چندگانه میان سبک‌های دفاعی و خودپنداره در دانشجویان بود. نکته جالب توجه ارتباط معنادار و مثبت مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته و روان آزرده با تمامی ۵ جنبه خود پنداره شامل توانایی ذهنی، کارآمدی شغلی، جذابیت جسمانی، مهارت‌های اجتماعی و عیب‌ها/فضایل است. مکانیسم دفاعی رشد یافته تنها با تصور اجتماعی و تصور عیب و فضیلت ارتباط معنادار دارد. در واقع نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که افرادی که از دفاع‌های رشد یافته استفاده می‌کنند تصور بهتری از خودپنداره اجتماعی‌شان دارند و بیشتر می‌توانند در روابط اجتماعی فعالیت مشترک داشته باشند. همین طور افراد با دفاع‌های رشد یافته از عیب و حسن یا عیب و فضیلت خود شناخت بیشتری دارند. انتظار می‌رفت که مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته و روان رنجور ارتباط منفی معناداری با جنبه‌های خودپنداره داشته باشند که یافته‌ها این فرضیه را رد کردند. "من" یا ایگو در تعدیل کشمکش‌ها و اضطراب‌هایی که در ساخت شخصیت تجربه می‌شوند، نقش میانجی را ایفا می‌کند. در مواقعی که نیازها و تمایلات انسان با مقررات اجتماعی ناسازگار باشد و همین‌طور در موقعیت‌هایی که اضطراب و ناکامی پیش آید و به عللی ارزش و کفایت و به طور کلی تمامیت شخصیت فرد مورد تهدید قرار بگیرد، من به کمک مکانیزم‌های دفاعی وارد عمل می‌شود و از آنها به

عنوان سلاخی برای حفظ تمامیت شخصیت استفاده می‌نماید. مکانیزم‌های دفاعی شیوه‌های غیرارادی و تقریباً ناخودآگاهانه برای کاهش اضطراب و حفظ شخصیت هستند که تحریف واقعیت و خودفریبی کم و بیش در آنها به چشم می‌خورد. از دیر باز اندروز و همکاران (۲۸) دفاع‌ها را به سه نوع رشد یافته (والایش، شوخ طبعی و...)، نروان رنجور یا روان رنجور یا روان آزرده (ابطال، واکنش متضاد و ...) و رشد نیافته (فراکنی و ...) تقسیم کرده‌اند. در تقسیم‌بندی‌های روان تحلیل‌گری ایگوی سالم از دفاع‌های رشد یافته، ایگوی نروان رنجور از دفاع‌های روان آزرده و ایگوی نروسایکوتیک و سایکوتیک از دفاع‌های رشد نیافته استفاده می‌کند. با این وجود امروز به نظر می‌رسد افراد از تمامی انواع مکانیزم‌های دفاعی استفاده می‌کنند. به عنوان مثال تحقیقات اخیر نشان داده‌اند که افراد خلاق ضمن اینکه بیشتر از افراد کمتر خلاق از مکانیزم‌های دفاعی استفاده می‌کنند، از دفاع‌های رشد نیافته و نروان رنجور به اندازه دفاع‌های رشد یافته بهره می‌برند. استفاده افراد از دفاع‌های رشد نیافته و رشد یافته می‌تواند نشان دهنده گشودگی خاص آنها در برابر فعالیت‌های کودکانه یا واپس‌روی سازگارانه باشد. تنوع استفاده از مکانیزم‌های دفاعی توسط افراد می‌تواند حاکی از انعطاف‌پذیری شناختی آنها باشد که در جهت انطباق سازگارانه مفید است (۳۴).

قضاوتهای ارزشی این توصیف را در برمی گیرند احتمال فعال شدن انواع مکانیزمهای دفاعی وجود دارد. پژوهشها نشان دادند افرادی که تصور از خود پایینی دارند به احتمال بیشتر از مکانیسمهای دفاعی رشد نیافته از جمله انکار استفاده می کنند و افرادی که خودکنترلی، قاطعیت و هیجانات مثبت بیشتری نشان می دهند، از مکانیسمهای دفاعی رشد یافته تری مانند همانندسازی بهره می برند (۸).

البته بایست خاطر نشان کرد که خودپنداره می تواند ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ جوامع نیز داشته باشد (۳۸). با توجه به نتایج بدست آمده در پژوهش حاضر، سؤال مهم این است که فرهنگ جامعه ایرانی چه ویژگی هایی دارد که مکانیزمهای دفاعی رشد نیافته و نورتیک با تمام جنبه های خودپنداره ارتباط مثبت نشان داده اند؟ این پژوهش از یک سری محدودیتها برخوردار است: ۱- پژوهش حاضر در جمعیت دانشجویان انجام شد بنابراین در تعمیم نتایج به سایر گروهها باید احتیاط لازم صورت گیرد. ۲- همچنین استفاده از مکانیزمهای دفاعی ارتباط تنگاتنگی با اختلالات شخصیت دارند که در پژوهش حاضر آزمودنیها از لحاظ وجود انواع اختلالات شخصیت بررسی نشدند.

منابع

1. Drapeau M, Thompson K, Petraglia J, Thygesen KL, Lecours S. Defense Mechanisms and Gender: An Examination of Two Models of Defensive Functioning Derived from the Defense Style Questionnaire. *Inter J Psychol Ther.* 2011; 11:149-55.
2. Vaillant GE. Adaptive mental mechanisms: Their role in a psychology. *J American psychol.* 2000; 55:89-98.
3. Olson TR. Can defense mechanisms aid in the differentiation of depression and anxiety. [PhD. Dissertation]. Canada U Saskatchewan, Saskatoon. 2008;1-164.
4. Brady S, Carson C. Self-harm is associated with immature defense mechanisms but not substance use in a nonclinical Scottish adolescent sample. *J Adolesc.* 2012; 35:765-7.
5. Zoccali R, Bellingeri G, Mallamace A, Muscatello MR, Bruno A, Santoro D. Defense mechanisms in hemodialysis-dependent patients. *Clin Nephrol.* 2006;65(2):119-23.

نظریه پردازان از پیوستاری سخن می گویند که در یک سوی آن شناخت مفهومی، مسأله مدار، عقلانی، معطوف به واقعیت، متمرکز و همراه با هشجاری افراطی و در سوی دیگر شناختی ناب، غیر عقلانی، تداعی آزادگونه و نامتمرکز قرار دارد (۳۵). افراد برای دستیابی به ایده ها باید از شناخت مفهومی به سمت شناخت ناب و برای استفاده کارآمد از ایده ها از شناخت ناب به سمت شناخت مفهومی حرکت کنند. این حرکت رفت و برگشتی با استفاده همزمان از مکانیزمهای دفاعی رشد یافته که به مراحل پیشرفته تحول تعلق دارند (۳۶) و رشد نیافته که به مراحل اولیه تحول نسبت داده می شوند (۳۴) امکان پذیر است. با توجه به آنچه اشاره شد استفاده از دفاعهای رشد نیافته و نروان رنجور در میان افرادی که لزوماً مبتلا به آسیب شناختی روانشناختی نمی باشند معمول به نظر می رسد.

از سوی دیگر بررسیها نشان می دهد که برخی از عوامل روانشناختی و شخصیتی به عنوان عاملی فعال ساز در پدیدآیی خود پنداره نقش دارند. پژوهشها حاکی از آن است که سطوح تحول یافتگی در مکانیزمهای دفاعی ممکن است در چگونگی خود پنداره (برای مثال تصور جسمی) و گرایشها و نگرشهای هم راستا با آن مؤثر باشد. کودکان از همان اوایل طفولیت برای محافظت از خود در برابر اضطرابی که خیالهای ویرانگر خودشان آن را بر می انگیزاند، چند مکانیزم دفاعی را اختیار می کنند. احساسهای ویرانگر شدید و تلاش کودک برای کنترل کردن این اضطرابها، موجب آن می شود که کودکان از مکانیزمهای دفاعی اغلب رشد نیافته مانند درون فکنی، فرافکنی و یا همانند سازی فرافکن استفاده کنند (۳۷). با این حال این مکانیزمهای دفاعی می توانند شکل دیگری به خود بگیرند که سطوح نامتعادل آن در برگیرنده دفاعهایی با ویژگیهای نارسیستیک، نابالغ و روان آزرده باشند (۲). احتمال دارد این حالات از مکانیزمهای دفاعی بتواند نقش معناداری در نوع تصور فرد از خود (مثلاً از ظاهر خود) داشته باشد. خودپنداره درکی است که فرد از خود دارد اما این ادراک توصیفی است نه توأم با قضاوت. لذا هنگامی که میزانی از

6. Cramer P. The development of defense mechanisms: Theory, research, and assessment. *Sci Bus Media*. 2012.
7. Davidson KW, MacGregor MW, Johnson EA, Woody EZ, Chaplin WF. The relation between defense use and adaptive behaviour. *Jres personal*. 2004;38(2):105-29.
8. Cramer P, Jones CJ. Defense mechanisms predict deferential lifespan change in self-control and self-acceptance. *J Res Personal*. 2007; 41:841-55.
9. Marsh HW, Kuyper H, Seaton M, Parker PD, Morin AJ, Möller J, Abduljabbar AS. Dimensional comparison theory: An extension of the internal/external frame of reference effect on academic self-concept formation. *Contem Edu Psychol*. 2017;39(4):326-41.
10. Ybrandt H. The relation between self-concept and social functioning in adolescence. *Jadolesc*. 2008;31(1):1-16.
11. Ferrando M, Prieto MD, Almeida LS, Ferrandiz C, Bermejo R, Lopez-Pina JA, Fernandez MC. Trait emotional intelligence and academic performance: Controlling for the effects of IQ, personality, and self-concept. *J Psychoedu Assess*. 2011;29(2):150-9.
12. Sirgy MJ. The self-concept in relation to product preference and purchase intention. In *Marketing Horizons: A 1980's Perspective*. Springer Inter Pub. 2015;350-4.
13. Cooper D, Thatcher SM. Identification in organizations: The role of self-concept orientations and identification motives. *Academy Manag Rev*. 2010;35(4):516-38.
14. Kernis MH. Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychol Inq*. 2003 ;14:1-26.
15. Steiger AE, Allemand M, Robins RW, Fend HA. Low and decreasing self-esteem during adolescence predict adult depression two decades later. *J personal socpsychol*. 2014;106(2):325.
16. Seaton M, Parker P, Marsh HW, Craven RG, Yeung AS. The reciprocal relations between self-concept, motivation and achievement: juxtaposing academic self-concept and achievement goal orientations for mathematics success. *Edu Psychol*. 2014;34(1):49-72.
17. Hayes, A.M., Harris, M.S., & Carver, C.S. (2004). Predictors of self-esteem variability. *Cog Ther Res*, 28, 369–385.
18. Esposito, A.J., Kobak, R., & Little, M. (2005). Aggression and self-esteem: A diary study of children's reactivity to negative interpersonal events. *J Personal*, 73, 887–906.
19. De Man, A.F., & Gutierrez, B.I.B. (2002). The relationship between level of self-esteem and suicidal ideation with stability of self-esteem as moderator. *Canadian J Behav Sci*, 34, 235–238.
20. Paradise, A.W., & Kernis, M.H. (2002). Self-esteem and psychological well-being: Implications of fragile self-esteem. *JSoc Clin Psychol*, 21, 345–361.
21. Halim MH, Sabri F. Relationship between defense mechanisms and coping styles among relapsing addicts. *Soc Behav Sci*. 2013; 84:1829-37.
22. Waqas A, Rehman A, Malik A, Muhammad U, Khan S, Mahmood N. Association of ego defense mechanisms with academic performance, anxiety and depression in medical students: a mixed methods study. *Cureus*. 2015;7(9).
23. Rice TR, Hoffman L. Defense mechanisms and implicit emotion regulation: a comparison of a psychodynamic construct with one from contemporary neuroscience. *J American Psycho Association*. 2014; 11:454-66.
24. Diehl M, Chui H, Hay EL, Lumley, MA, Gruhn D, Labouvie-Vief G. Change in coping and defense mechanisms across adulthood: Longitudinal findings in a European American sample. *Dev Psychol*. 2014;50(2):634.
25. Hoyle RH. *Structural equation modelling: concepts, issues and applications*. Thousand Oaks, CA: Sage; 1995.
26. Kline RB. *Principles and practice of Structural equation modelling*. New York & London: Guilford Press; 2005.
27. Griffiths LJ, Parsons TJ, Hill AJ. Self-esteem and quality of life in obese children and adolescents: A systematic review. *Inter J Pedi Obes*. 2010; 5:282-304.
28. Andrews G, Singh M, Bond M. The Defense style questionnaire. *J Nerv Ment Dis*. 1993; 181:246-56.
29. Heidarinasab L. Comparison of defense mechanisms in clinical and non-clinical samples based on psychometric findings of Iranian defense styles questionnaire. *Tarbiat Modares University*. 2006 [Persian].
30. Beck AT, Steer R, Brown G, Epstein N. The Beck Self-Concept Test. *Arch GenerPsych*. 1985; 2:191-7.
31. Beck AT, Steer RA, Epstein N. Self-concept dimensions of clinically depressed and anxious outpatients. *J Clin Psychol*. 1992;48(4):423-32.
32. Mohammadi B. Self-concept and depression. *Tarbiat Modares University*. 1993 [Persian].
33. Ching Lin T, Chih Huang C. Understanding social loafing in knowledge contribution from

- the perspectives of justice and trust. *Exp Sys Applica*. 2009; 36:6156-63.
34. Carlsson I. Anxiety and flexibility of defense related to high or low creativity. *Creat Res J*. 2002;14(3&4):341-9.
35. Martindale C. Creativity, primordial cognition, and personality. *Personal Individ Differ*. 2007;43(7):1777-85.
36. Cramer P. Personality change in later adulthood is predicted by defense mechanism use in early adulthood. *J Res Personal*. 2003;37(1):76-104.
37. Feist J, Feist GJ. *Theories of personality*. Mc Graw Hill, NY. 2006.
38. Katigbak MS, Church AT, Alvarez JM. Cross-observer agreement and self-concept consistency across cultures: Integrating trait and cultural psychology perspectives. *J Res Personal*. 2013; 47:78-89.